

Zbirni podatci

Autor: dr. sc. Mladen Pavlović

Datum objave: 23.12.2021

[Poveznica do dokumenta na portalu IUS-INFO](#)

Tekst

Pravni učinci i posljedice promjena vjerovnika u obveznom odnosu

Sažetak

U članku se obrađuju pravni učinci i pravne posljedice promjene vjerovnika u obveznom odnosu koje se tiču cesije i subrogacije. Promjenom subjekata na vjerovničkoj strani u obveznom odnosu ne mijenja se identitet tog odnosa, što znači da novi vjerovnik može od dužnika tražiti ispunjenje te činidbe. Unatoč tomu što je ta materija u pravnoj literaturi i praksi bila poznata, i dalje zaokuplja našu pozornost jer se često u praksi zapaža njezino nedovoljno poznavanje. To dovodi do mnogih nepotrebnih sporova i nesnalaženja osoba koje ih rabe u svojem poslovanju. Stoga smo nastojali, u skladu sa zakonskim rješenjima, osnovnim stavovima pravne teorije i odgovarajućim primjerima iz sudske prakse ukazati na najznačajnija pitanja koja su pravno odlučna u primjeni tih važnih obvezno-pravnih instituta.

Uvodno razmatranje

Svaki obvezno-pravni odnos mora biti određen u subjektivnom i objektivnom smislu. Taj je odnos individualiziran u subjektivnom smislu kada su određeni njegovi subjekti na aktivnoj i pasivnoj strani. To određenje ukazuje na to da se točno zna tko je vjerovnik, a tko je dužnik. Obvezno-pravni odnos u objektivnom je smislu određen kada je osim subjekata potpuno određen ili bar odrediv i objekt tog odnosa. To znači da činidba mora biti određena ili bar određiva kako bi obveznik točno znao što mora ispuniti. Dakle, promjene u okviru određenoga obvezno-pravnog odnosa mogu nastati i u pogledu subjekata i u pogledu sadržaja obveze. Prema shvaćanju pravne teorije obveznog prava, što prihvaćaju i suvremena europska zakonodavstva, promjena subjekata u obveznom odnosu ne utječe na promjenu identiteta tog odnosa, dok protivno tome promjene sadržaja mogu uzrokovati promjenu njegova pravnog identiteta. Drugim riječima, promjenom vjerovnika ili dužnika u obveznom odnosu ne mijenja se i sadržaj samog odnosa, dok promjene sadržaja mogu uzrokovati i promjenu pravnog identiteta tog odnosa ako zadiru u glavnu činidbu ili njezinu pravnu osnovu, odnosno mijenjaju je. Promjene koje zadiru u identitet obvezno-pravnog odnosa očituju se na dva načina. Promjene prvo mogu zahvatiti glavnu činidbu da prijašnja i sadašnja činidba više ne budu jednake, zbog čega dolazi do promjene identiteta dosadašnjeg odnosa. Osim glavne činidbe promjene mogu zahvatiti i sam pravni posao (ugovor) kao pravnu osnovu tog odnosa. Zbog promjene pravne osnove dolazi do promjene *cause* (svrhe) obvezno-pravnog odnosa pa promjena pravne osnove dovodi i do promjene *cause* ili gospodarske svrhe samoga pravnog posla (ugovora). Na temelju toga proizlazi pravilo da promjenom glavne činidbe ili pravne osnove dolazi i do promjene pravnog identiteta obvezno-pravnog odnosa i svaka druga promjena u sadržaju ne zadire u njegovu bit. U ovom ćemo članku razmatrati pitanja promjene subjekata na vjerovničkoj strani u obveznom odnosu, odnosno pravnim učincima i posljedicama koje nastaju iz takvih promjena. Iako u obveznom odnosu postoji pravna sveza osobnog karaktera između vjerovnika i dužnika, suvremena prava, tako i naše, dopuštaju razne promjene na objema stranama. Naime, polazi se sa stajališta da je moguće odvojiti sadržaj obveze od njezinih subjekata tako da sama tražbina može biti predmet pravnog prometa. Upravo su takve promjene moguće i na vjerovnikovoj i na dužnikovoj strani, a do tih promjena može doći ugovorom, na temelju zakona ili na temelju sudske odluke. Subjektivne promjene u obveznom odnosu mogu biti dvostruke. Nekad dovode do izlaska nekog subjekta iz tog odnosa i njegova nadomještanja drugim subjektom, npr. pri ustupanju ugovora, subrogaciji, cesiji i preuzimanju duga, dok se u drugoj pravnoj situaciji subjekti obvezno-pravnog odnosa ne mijenjaju, odnosno ostaju isti, ali se uz njih pojavljuju druge osobe koje stupaju u obvezno-pravni odnos. Određene sličnosti s navedenim pravnim institutima ima i asignacija (upućivanje)

koja je odredbama članka 130. - 144. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“ br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18.; dalje u tekstu: ZOO) također svrstana među navedene promjene. Razmatranje ćemo usmjeriti na dio glave VI. ZOO-a koja odredbama članka 80.- 95. ZOO-a uređuje promjene vjerovnika u ugovorima o ustupanju tražbine i subrogaciju s odgovarajućim primjerima iz sudske prakse.

1. Promjene na strani vjerovnika

Cesija je ugovor kojim vjerovnik prenosi svoju otuđivu tražbinu na drugu osobu. Prijašnji vjerovnik naziva se cedent ili ustupitelj, novi vjerovnik cesionar ili primatelj, a dužnik cesus. Cesija ili ustup tražbine koji se odvija na temelju ugovora dobrovoljna je ili ugovorna. To se napominje jer prijelaz tražbine s jednog vjerovnika na drugog može biti i posljedica nekih drugih činjenica i okolnosti, zbog kojih se one po silili zakona vežu na prijelaz tražbine, pa se takva cesija naziva zakonskom cesijom. Cesijski je ugovor konsenzualan i postaje perfektan u trenutku sporazuma između cedenta i cesionara prihvatom ponude bez ikakve tradicije. Iako u cesiji postoje tri osobe, cesija je dvostrani, a ne trostrani pravni posao, što znači da za perfekciju ugovora nije potreban pristanak dužnika, ali ga je cedent (a može i cesionar) dužan obavijestiti o izvršenom ustupanju. Takva obavijest o ustupanju naziva se notifikacijom. Od trenutka primljene notifikacije dužnik može valjano ispuniti obvezu samo cesionaru. Ako dužnik ispuni obvezu starom vjerovniku nakon ustupa tražbine, ali prije notifikacije, oslobađa se obveze samo ako nije znao za ustupanje. U protivnom, ako je znao za cesiju, obveza se ne gasi ispunjenjem starom vjerovniku pa će je morati ispuniti i novom vjerovniku premda nije primio notifikaciju. U jednom će slučaju za cesiju ipak biti potreban i pristanak dužnika. Radi se o slučaju kada su vjerovnik i dužnik ugovorili da vjerovnik neće moći prenijeti tražbinu na drugoga ili je neće moći prenijeti bez dužnikova pristanka pa ako vjerovnik to ipak učini, takva cesija neće imati pravni učinak prema dužniku.

1.1. Ustupanje tražbine ugovorom i vrste cesija

Prema odredbi članka 80. stavaka 1. i 2. ZOO-a vjerovnik može ugovorom sklopljenim s trećom osobom na nju prenijeti svoju tražbinu, osim one čiji je prijenos zabranjen zakonom ili je strogo osobne prirode ili koja se po svojoj naravi protivi prenošenju na drugoga. Ugovor o ustupanju nema pravni učinak prema dužniku ako su on i vjerovnik ugovorili da se tražbina neće moći prenijeti na drugoga ili da je neće moći prenijeti bez dužnikove suglasnosti. Ustupanje tražbine ugovorom je o prijenosu otuđive tražbine od dosadašnjeg vjerovnika na novog vjerovnika, dok dužnik ostaje isti kao i sama tražbina. Prema tome, stranke ugovora o cesiji samo su dosadašnji i novi vjerovnik, ali ne i dužnik, zbog čega se u pravilu i ne traži njegov pristanak za sklapanje ugovora jer se sama tražbina promjenom vjerovnika ne mijenja sadržajno. Naposljetku, dužniku bi trebalo biti svejedno kome će ispuniti obvezu pa se i ne može protiviti samom prijenosu tražbine ako nije drukčije ugovorio s prijašnjim vjerovnikom. Međutim, da bi taj ugovor imao pravni učinak prema dužniku, on mora biti obaviješten o cesiji. Dok dužnik nije obaviješten o cesiji, opravdano može i dalje smatrati cedenta svojim vjerovnikom i ponašati se u skladu s time. Cedent je u pravilu dužan obavijestiti dužnika o cesiji, ali dužnika o cesiji može obavijestiti i cesionar ili neka treća osoba jer je pravno odlučno saznanje dužnika za cesiju, a ne tko ga obavijesti o cesiji. To proizlazi iz odredbe članka 82. stavka 2. ZOO-a koji propisuje da je ispunjenje izvršeno ustupitelju prije obavijesti o ustupanju pravovaljano i oslobađa dužnika obveze, ali samo ako nije znao za ustupanje, inače obveza ostaje i on ju je dužan ispuniti cesionaru. Pritom se ocjenjuje savjesnost dužnika, a za samo obavještanje nije propisan poseban oblik.

Cesija nije sama sebi svrha već ima svoju *causu* (*causacesionis*). To može biti bilo koji naplatni i besplatni pravni posao koji utječe na odnose cedenta i cesionara. Stoga u pravilu ugovor o ustupanju tražbine nije vremenski i formalno odvojen od osnovnoga pravnog posla, ali bi ipak mogao biti. Već smo upozorili na to da je ugovor o ustupanju tražbine po svojoj pravnoj prirodi konsenzualan ugovor koji postaje perfektan u trenutku postignute suglasnosti volja starog i novog vjerovnika pa tražbina prelazi u imovinu cesionara bez potrebe poduzimanja neke daljnje pravne radnje koja bi uvjetovala valjanost ustupanja. Ugovor o cesiji je i akcesoran jer mu u pravilu prethodi neki drugi pravni posao koji je razlog cesije. Ujedno je i apstraktni pravni posao jer njegova pravna osnova - osnovni pravni posao ne mora biti vidljiva prema van. Taj je ugovor usto i imenovan, dvostranoobavezan i neformalan jer naš zakonodavac ne propisuje njegov određeni oblik, kojim bi bila uvjetovana valjanost izvršenog ustupanja. Neki pravni pisci smatraju da oblik ugovora o ustupanju tražbine ovisi o obliku ugovora iz osnovnoga pravnog posla, a neki, pozivajući se na odredbu članka 286.

stavka 1. ZOO-a, smatraju da ugovor o ustupu tražbine ne podliježe nikakvome posebnom obliku, osim ako to zakonom ili voljom ugovornih strana nije drukčije predviđeno. Ponekad se ugovor o cesiji i pravni posao koji čini osnovu ustupanja sastavljaju u istoj ispravi, ali time sama cesija ne postaje formalni ugovor koji je uvjetovan oblikom osnovnoga pravnog posla. U velikom broju slučajeva cedent ne mora ustupiti svoju tražbinu trećoj osobi (novom vjerovniku), ali on ipak s tom osobom sklapa ugovor o cesiji jer u njemu pronalazi svoj gospodarski ili neki drugi interes. Takvo ustupanje naziva se dobrovoljnom cesijom. Ponekad je vjerovnik dužan cedirati svoju tražbinu jer ga na to prisiljava kogentni zakonski propis. Primjerice prema odredbi članka 794. stavka 3. ZOO-a komisionar je dužan prenijeti na komitenta tražbine i ostala prava koja je stekao prema trećemu s kojim je obavio posao u svoje ime i za njegov (komitentov) račun pa se tada govori o nužnom ustupanju. U tom slučaju tražbina ne prelazi na treću osobu po samom zakonu već na temelju ugovora. Slično je i s ugovorima o nalogu (članak 768. ZOO-a). Dakle, pravna osnova cesije može biti ugovor, zakon, sudska odluka i oporuka. Najčešća je u praksi tzv. dobrovoljna cesija koja je utemeljena na ugovoru, a uređena je odredbama članaka 80. - 89. ZOO-a. Zakonska cesija nastaje kada se ispune određene zakonske pretpostavke, a nužna cesija nastaje kada se ispune činjenice predviđene ugovorom. Razlika između zakonske i nužne cesije u tome je što u prvooj tražbina prelazi na cesionara bez posebnog akta po samom zakonu (*ipso iure*), dok je u drugooj uvijek potreban poseban cesijski akt sporazum. Sudska cesija nastaje na temelju sudske odluke, primjerice u postupku ovrhe. Oporukom se može prenijeti neku tražbinu na nasljednika ili nekoga trećeg pod uvjetom da je nasljednik ili treća osoba prihvati. Međutim, u slučaju univerzalne sukcesije nema cesije jer nasljednici samom činjenicom ostaviteljeve smrti po zakonu u tom trenutku postaju vjerovnici ili dužnici ostaviteljeve imovine pa nastavljaju pravni položaj koji je ostavitelj imao za života.

1.2. Tražbine koje se mogu prenijeti ugovorom o cesiji

U pravilu se sve tražbine ugovorom o cesiji mogu prenijeti na drugoga novog vjerovnika. Redovito se prenose dospjele tražbine, najčešće novčane, ali je moguć prijenos i budućih tražbina za koje je izvjesno da će u budućnosti nastati i kada je poznata osoba vjerovnika. Moguć je prijenos i uvjetnih tražbina, a dopušteno je i djelomično cediranje djeljivih obveza. Postoje i tražbine koje se ne mogu ugovorom o cesiji prenijeti na novog vjerovnika. To su tražbine čiji je prijenos izričito zabranjen zakonom. Prema odredbama članka 1097. stavaka 1. i 2. ZOO-a pravo na naknadu štete u obliku novčane rente zbog smrti bliske osobe ili zbog ozljede tijela ili narušenja zdravlja ne može se prenijeti na drugu osobu, ali dospjeli iznosi naknade mogu se prenijeti na drugoga ako je visina naknade određena pisanim sporazumom ugovornih strana ili pravomoćnom sudskom odlukom. Tražbina naknade nematerijalne štete također može biti predmetom ustupanja samo ako je priznata pravomoćnom sudskom odlukom ili pismenim sporazumom (članak 1105. ZOO-a). Ne mogu se prenijeti ni tražbine koje su vezane uz osobu vjerovnika, npr. naknade za uzdržavanje, stipendije i dr. Riječ je zapravo o tražbinama koje se po svojoj pravnoj naravi protive prenošenju na drugoga. Radi se o tražbinama koje se temelje na odnosima povjerenja vjerovnika i dužnika, odnosno na njihovim osobnim odnosima.

Posebno je pitanje tražbina za koje su vjerovnik i dužnik ugovorili da se ne mogu uopće cedirati ili je mogućnost cediranja uvjetovana pristankom dužnika (*pactum de noncedendo*). Dakle, trebamo razlikovati taksativno navedene tražbine koje je zakonodavac odredbom članka 80. stavka 1. ZOO-a zabranio ustupati od slučajeva kad ustupanje tražbine nije zabranjeno, ali su ugovorne strane iz određenih razloga, osnovnog ugovora o kupoprodaji, ugovora o osiguranju i dr. koji su svrha cesije (*causacionesionis*) posebnim uglavkom ugovora o cesiji (*pactum de noncedendo*) odredile obvezu vjerovnika da svoju tražbinu prema dužniku ne smije uopće cedirati (apsolutna zabrana) ili je može cedirati, ali samo uz pristanak dužnika (relativna zabrana). Problem nastaje kada vjerovnik unatoč zabrani ipak prenese svoju tražbinu na drugu osobu, odnosno novog vjerovnika. To upućuje na to da u načelu treba utvrditi pravni učinak takve cesije unatoč ugovorenoj zabrani, posebno u odnosu prema dužniku, a posebno u odnosu prema novom vjerovniku. ZOO je u odredbi članka 80. stavka 2. ZOO-a riješio samo pravnu situaciju u odnosu prema dužniku kad je naveo da ugovor o cesiji prema dužniku nema pravnog učinka. U takvom slučaju dužnik svoju obvezu može ispuniti cedentu kao starom vjerovniku, a u slučaju njegova protivljenja, dužnu tražbinu može položiti u sudu. Dakle, znanje dužnika za ustupanje tražbine u ovom je slučaju pravno nevažno. Međutim, glede pravnog učinka ustupanja tražbine prema cesionaru usprkos klauzuli (uglavku ugovora) o zabrani ustupanja iz logičkog tumačenja odredbe članka 80. stavka 2. ZOO-a, može se smatrati da je takvo ustupanje pravovaljano bez obzira na znanje cesionara o postojanju zabrane. U praksi se pokazuje da je s gospodarskog stajališta ugovorena zabrana ustupanja tražbine sa svojim pravnim

učinkom nepoželjna, posebno jer pogađa male i srednje gospodarske subjekte. Oni takvu odredbu u ugovoru s velikim i moćnim poduzetnicima često moraju prihvatiti, a rezultati primjene klauzule *pactum de noncedendo* prelaze namjeru zakonodavca koji ju je dopustio zbog zaštite dužnika. Stoga se u sudskoj praksi pronalaze praktična rješenja kako bi se prevladala i zaobišla zabrana cediranja, npr. pozivanjem cesionara na to da je zabrana protivna dobrim poslovnim običajima, tretiranje cesionara kao komisionara cedenta i sl.

IZ SUDSKE PRAKSE

„Ugovorom se mogu ustupiti sve tražbine, osim onih čiji je prijenos zabranjen zakonom, ili koje su vezane za vjerovnikovu osobu, ili koje se po svojoj prirodi protive prenošenju na drugog. Ugovor nije ništav zbog toga što je cedent iz Republike Slovenije, a primatelj (cesionar) iz Republike Hrvatske.“ (VTS, PŽ-221/94. od 11. 4. 1995., Zbirka br. 3/27)

„Vjerovnik može ugovorom sklopljenim s trećom osobom prenijeti na nju svoju tražbinu. Ugovor o cesiji koji su sklopili vjerovnik (strana pravna osoba) i domaća pravna osoba pravno je valjan ako nije protivan Ustavu RH ni bilo kojem drugom pozitivnom propisu ili moralu društva.“ (VTS, PŽ-1732/95. od 20. 3. 1997., Zbirka br. 4/15)

„Ugovorom o nagodbi ugovorne strane pomoću uzajamnih popuštanja otklanjaju neizvjesnost i određuju svoja uzajamna prava i obveze. Nakon ustupanja tražbine iz sklopljene nagodbe vjerovnik ne može više prema dužniku potraživati tražbinu iz nagodbe, a ni tražbinu iz obveznog odnosa u svezi s kojim je nagodba sklopljena.“ (VTS, PŽ-2550/96. od 28. 1. 1997., Zbirka br.4/16)

„Prema odredbi članka 436. ZOO-a vjerovnik može ugovorom sklopljenim s trećim prenijeti na ovoga svoje potraživanje, izuzev onoga čiji je prijenos zabranjen zakonom i koje je vezano za ličnost vjerovnika ili koje se po svojoj pravnoj prirodi protivi prenošenju na drugoga. Iz citirane odredbe jasno proizlazi da vjerovnik može prenijeti svoje potraživanje na trećega i da mu zato nije potrebna nikakva suglasnost dužnika. Stoga i žalbeni navodi tuženika o navodnome pogrešnom mjestu cedenta i cesionara u ugovoru koji mu je dostavljen na ovjeru nemaju nikakvog smisla ni utjecaja na valjanost predmetnog ugovora o cesiji.“ (VTS, PŽ-3708/99. od 10. 4. 2001., neobjavljena odluka)

„Cesionar, da bi uspio u sporu protiv cesusa, mora dokazati da je cedent bio vjerovnik prenesenog potraživanja (to jest da je cedent ispunio svoju obvezu proizašlu iz obvezatnog odnosa s cesusom) koje je ugovorom o cesiji prenio na cesionara. Ugovor o cesiji koji nije potpisao cesus nije dokaz o postojanju prenesenog potraživanja.“ (VTS, PŽ-5261/07. od 2. 2. 2010., Izbor br. 16/32)

„Dužnik je valjano obaviješten o ustupu tražbine ako je ustupitelj o tome obavijestio dužnika preporučenom pošiljkom s povratnicom koja je dostavljena organizacijskom dijelu pravne osobe dužnika čijim je poslovanjem (naručivanjem radova) dužniku nastala obveza koja je prenesena ugovorom o ustupu tražbine.“ (VTS, PŽ-7254/15. od 8. 9. 2015., Izbor br. 20/7)

1.3. Prijenos (cesija) sporednih prava

Prema odredbama članka 81. ZOO-a s tražbinama na primatelja prelaze i sporedna prava, kao što su pravo prvenstvene naplate, hipoteka, založno pravo, prava iz ugovora s jamcem, prava na kamate, ugovornu kaznu i sl. Ustupitelj ipak može predati založenu stvar primatelju samo ako zalagodavatelj na to pristane, inače ona ostaje kod ustupitelja da je čuva za račun primatelja. Pritom se smatra da su dospjele, a neisplaćene kamate ustupljene s glavnom tražbinom. Iz navedenih odredbi uočavamo da sporedne tražbine u pravilu dijele sudbinu glavne tražbine. Budući da je ustupanje glavne tražbine izvedeni način stjecanja, cesionar preuzima tražbinu kakva je bila kod cedenta sa svim njezinim sporednim pravima. Zakonodavac pritom navodi samo neka najčešća sporedna prava koja se prenose s glavnom tražbinom. Ako je primjerice jamac jamčio starom vjerovniku da će mu dužnik ispuniti obvezu, on ostaje jamac i novom vjerovniku. Plodovi se također ubrajaju u sporedna prava koja se prenose s glavnom tražbinom premda ih zakonodavac ne spominje izričito. U praksi je čest slučaj da je vjerovnik za osiguranje naplate svoje tražbine od svojeg dužnika ili treće osobe (zalagodavatelja) dobio neku stvar u zalog kao zalogoprimalj. Ako vjerovnik ustupi tražbinu koju ima prema dužniku koji je ujedno zalagodavatelj novom vjerovniku, i zalog kao sporedno pravo prelazi na cesionara. Međutim, s obzirom na to da je založno pravo stvarno pravo na tuđoj stvari, cedent je samo posjednik založene stvari pa je on bez suglasnosti

dužnika ne može predati cesionaru kao novom vjerovniku. Ako dužnik da suglasnost za predaju stvari cesionaru, stvar ipak ostaje kod cedenta koji je čuva, ali sada kao depozitar za račun cesionara u skladu s općim pravilom iz odredbe članka 93. stavka 2. ZOO-a. Kad postoje kamate koje su dospjele, ali još nisu isplaćene, postoji zakonska predmnjeva da su i one ustupljene s glavnom tražbinom. Razlog je tomu što dospjele a neisplaćene kamate nisu sporedna tražbina.

IZ SUDSKE PRAKSE

„Kada u ugovoru o cesiji nije ništa rečeno o dospjelim a neisplaćenim kamatama, pretpostavlja se da su ustupljene s glavnom tražbinom (članak 437. stavak 3. ZOO/91.). Ova odredba primjenjuje se kad u ugovoru o cesiji nije ništa rečeno o pravnoj sudbini dospjelih, a neisplaćenih kamata. Tada se presumira da je došlo ustupanja i tih kamata.“ (VS, Gzz-2/98. od 19. 3. 1998., Izbor br. 2/98.-99.)

„Vjerovnik ugovorom o ustupanju može prenijeti na trećeg i dio potraživanja, pa i da ustupi samo potraživanje koje se odnosi na kamate.“ (PS, Pž-1408/90. od 15. 10. 1991., PSP 51/216)

„Zakonska odredba da se cesijom glavnog potraživanja prenose i sporedna prava, kao na primjer pravo na kamate, dispozitivne je naravi. To znači da stranke ugovorom o cesiji mogu ugovoriti da se kamate ne prenose.“ (VTS, Pž-2166/07. od 21. 5. 2010., Izbor br. 16/31)

1.4. Dužnost obavješćivanja dužnika

Prema odredbama članka 82. ZOO-a za ustup tražbine nije potreban pristanak dužnika, ali je ustupitelj dužan obavijestiti dužnika o ustupanju. Takvo ispunjenje ustupitelju prije obavijesti o ustupanju pravovaljano je i oslobađa dužnika obveze, ali samo ako nije znao za ustupanje, inače obveza ostaje i on ju je dužan ispuniti. Premda je ugovor o ustupanju dvostrano pravni posao zaključen između cedenta i cesionara, izaziva pravne učinke i prema dužniku. Zato za odnose cedenta i dužnika ustupanje znači prestanak prava cedenta da traži ispunjenje obveze od dužnika. Budući da se promjenom vjerovnika ne mijenja pravni položaj dužnika glede postojeće obveze koja ga tereti za prijenos tražbine, nije potreban njegov pristanak. Stoga je prijenos tražbine perfektan u trenutku sklopljenog ugovora o ustupanju. Da bi se postigao potpuni pravni učinak ugovora o cesiji, ustupitelj (cedent) dužan je izvijestiti dužnika o izvršenom ustupanju. Zato je notifikacija odlučan trenutak u odnosima između cedenta i cesionara prema cesusu jer je od primitka obavijesti valjano samo ispunjenje koje dužnik napravi cesionaru. Smatramo da će pravni učinci valjane notifikacije nastupiti i kada je dužnika o ustupanju obavijestio cesionar ili treća osoba, a ne samo cedent jer je pravno odlučno da je dužnik od njih saznao za cesiju, a ne od koga je saznao. Sama obavijest trebala bi uslijediti bez odgađanja, a može se učiniti u bilo kojem obliku jer zakonodavac za nju nije propisao neki poseban oblik. Međutim, ako cedent ne ispuni svoju obvezu obavješćivanja dužnika o izvršenom ustupanju ili se ne dokaže da je dužnik za ustupanje saznao od cesionara ili treće osobe pa dužnik ispuni obvezu cedentu umjesto cesionaru, takvo je ispunjenje obveze pravovaljano i ona time prestaje. Dužnikov odnos prema ustupitelju nije vezan samo za notifikaciju, nego i za činjenicu dužnikova znanja ili neznanja o obavljenom ustupanju tražbine. Dakle, pritom su moguće dvije situacije, i to da je dužnik za ustupanje tražbine znao ili nije znao. Ako dužnik ispuni obvezu ustupitelju nakon obavljenog ustupanja, ali prije nego što je obaviješten o ustupanju i nije na bilo koji način znao za ustupanje, ispunjenje obveze valjano je obavljeno. Međutim, ako cedent nije obavijestio dužnika o ustupanju, ali ga je o tome obavijestio cesionar ili treća osoba pa je prije primitka obavijesti ispunio obvezu ustupitelju (cedentu), obveza nije prestala i on ju je dužan ispuniti cesionaru (članak 82. stavak 2. ZOO-a). Tu odredbu ZOO-a treba promatrati kritički jer treba uzeti u obzir vrijeme dužnikova saznanja za ustupanje cesionara ili treće osobe pa ako je prije toga dužnik bez svojeg propusta ispunio obvezu cedentu, takvo je ispunjenje valjano.

IZ SUDSKE PRAKSE

„Prema članku 436. ZOO-a ugovor o cesiji pravovaljan je kada ga potpišu cedent i cesionar. Činjenica da o ustupu nije bio obaviješten dužnik ne dovodi u pitanje pravnu valjanost ugovora o ustupanju jer u smislu odredbi članka 438. ZOO-a obavijest o obavljenom ustupanju dužniku nije bitna za valjanost ugovora o cesiji, ali je bitna za sadržaj pravnog odnosa između dužnika i ustupitelja.“ (VTS, Pž-3809/94. od 9. 7. 1996., Zbirka br. 4/40)

„Na valjanost ugovora o ustupanju ne utječe činjenica što je ustupitelj strana osoba, kao ni činjenica što dužnik nije

obaviješten o ustupanju.“ (VTS, PŽ-122/95. od 17. 8. 1995., Zbornik 3/29)

„Tuženik se u svojoj žalbi poziva na odredbe članka 438. ZOO-a prema kojima za ugovor o prijenosu potraživanja, odnosno za taj prijenos potraživanja nije potreban pristanak dužnika, ali je ustupitelj dužan obavijestiti dužnika o izvršenom ustupanju. Prvostupanjski sud u obrazloženju presude ne temelji svoju odluku na tome pristanku, nego na činjenici da se tuženik na temelju ugovora o prijenosu potraživanja naplatio iz akceptnog naloga. Zato ustupljeno potraživanje, a da prethodno nije uopće utvrđeno je li to ustupljeno potraživanje prema tužitelju koje je ustupljeno tuženiku u odnosu prema tužitelju kao cesusu osnovano. Budući da tužitelj pobija osnovanost tog potraživanja, nije ni bilo uvjeta za naplatu toga prijepornog potraživanja iz akceptnog naloga koji je tužitelj dao kao garanciju plaćanja za isporučenu robu tuženiku.“ (VTS, PŽ-4161/98. od 28. 12. 1999.)

„Prema odredbi članka 438. stavka 1. ZOO-a za prijenos potraživanja nije potreban pristanak dužnika, ali to nije uvjet za pravovaljanost ugovora o ustupanju. Vjerovnik je obavezan obavijestiti dužnika o izvršenom ustupanju, ali to nije uvjet za pravovaljanost ugovora o ustupanju. Okolnost da o ustupu nije obaviješten tuženik kao dužnik ne dovodi u pitanje pravilnost ugovora o ustupanju jer po citiranoj odredbi pristanak tuženika kao dužnika nije potreban, tako da je ugovor o ustupu pravovaljan. To što o ustupu nije bio obaviješten tuženik može utjecati na sadržaj odnosa između tuženika kao dužnika i ustupitelja, a to očito ne dovodi u pitanje valjanost samog ugovora o ustupanju.“ (VTS, PŽ-193/2000. od 17. 10. 2000.)

1.5. Problem višekratnog ustupanja

Prema odredbi članka 83. ZOO-a ako je vjerovnik ustupio istu tražbinu raznim osobama, tražbina pripada primatelju o kome je ustupitelj prvo obavijestio dužnika, odnosno koji se prvi javio dužniku. Sklapanjem ugovora o ustupanju tražbine cedirana tražbina prelazi u imovinu cesionara pa za postizanje tog pravnog učinka nije potrebno ispunjenje daljnjih pretpostavki. Ipak postoji iznimka u slučaju višestrukog ustupanja tražbine raznim osobama. Ponekad se događa da vjerovnik iz bilo kojih razloga istu tražbinu cedira raznim osobama. U takvoj pravnoj situaciji višekratne (sukcesivne) cesije zakonodavac je dao dodatnu važnu ulogu pitanju obavješćivanja, i to ne samo u odnosu ustupitelja i primatelja nego i u pogledu samog ugovora koji su sklopili. Primjerice ako stari vjerovnik ustupi istu cijelu tražbinu raznim osobama, ta tražbina pripada osobi o kojoj je ustupitelj prvo izvijestio dužnika ili koja se prva javila dužniku. Samo ta osoba može biti cesionar. Pritom valja naglasiti da je zakonodavac dao prednost obavijesti cedenta dužniku, a tek potom prijavi prvog od više cesionara ako je takva obavijest izostala. Poštujući odredbu članka 83. stavka 2. ZOO-a o znanju dužnika za ustupanje, dužnik može pritom valjano ispuniti svoju obvezu na sljedeće načine: prije notifikacije (ako za nju nije znao, obvezu ispunjava prvobitnom vjerovniku), a nakon notifikacije osobi (cesionaru) o kojoj ga je obavijestio cedent ili onome koji mu se prvi javio kao novi vjerovnik. Kad bi dužnik bio nesiguran u pogledu osobe koja ima prednost, mogao bi se osloboditi ispunjenja svoje obveze deponiranjem tražbine, odnosno sredstava u sudu. Prema tome, notifikacija je postala sastavni dio ugovora o ustupanju i iznimka je koja ima prednost pred načelom prvenstva u javljanju.

2. Pravni učinci i posljedice ugovora o ustupanju

Premda su ugovorne strane u ugovoru o ustupanju samo dosadašnji vjerovnik i novi vjerovnik, tako sklopljen ugovor proizvodi određene pravne učinke i prema dužniku. Takvi su pravni učinci različiti među navedenim osobama, a time i njihove pravne posljedice, o čemu će biti više riječi u nastavku.

2.1. Odnos primatelja i dužnika

Prema odredbama članka 84. ZOO-a primatelj prema dužniku ima jednaka prava koja je ustupitelj imao prema dužniku do ustupanja. Uz prigovore koje ima prema primatelju, dužnik može istaknuti i prigovore koje je mogao istaknuti ustupitelju do trenutaka kada je saznao za ustupanje. Cesionar prema dužniku ima jednaka prava po opsegu i sadržaju koja je imao cedent prema dužniku do ustupanja premetne tražbine, zbog čega ugovor o ustupanju prema dužniku nema pravnog učinka. Zakonodavac je općenito uredio kojim se prigovorima dužnik može suprotstaviti cesionaru. Stoga ih

navodeći samo dio tih prigovora, možemo usmjeriti na one koji su u vezi s osnovnim pravnim poslom (ustup tražbine nije sam sebi svrhom), na prigovore koji se tiču samog ugovora o ustupanju i na osobne prigovore koji se odnose na cesionara kao novog vjerovnika. Neke prigovore po prirodi stvari dužnik ipak ne može istaknuti novom vjerovniku, a koje je mogao istaknuti starom vjerovniku, kao što su prigovori osobne prirode koji se odnose samo na starog vjerovnika, npr. gubitak poslovne sposobnosti nakon obavljene cesije, prigovor prijebaja ako se ista tražbina ustupala više puta, a dužnik je propustio mogućnost kompenzacije prema nekom od tih sukcesivnih vjerovnika i sl.

2.2. Odnos ustupitelja i primatelja

Prema odredbama članka 85. ZOO-a ustupitelj je dužan predati primatelju obveznicu ili drugu ispravu o dugu ako ih ima kao i druge dokaze o ustupljenoj tražbini i sporednim pravima. Ako je ustupitelj na primatelja prenio samo jedan dio tražbine, dužan je predati mu ovjeren prijepis obveznice ili druge isprave kojima se dokazuje postojanje ustupljene tražbine. Cedent je dužan izdati ovjerenu potvrdu o ustupanju na cesionarov zahtjev. Istaknuto je da u trenutku sklapanja ugovora o ustupu tražbine cedentu prestaje svojstvo vjerovnika s obzirom na postojećeg dužnika, a na njegovo mjesto kao novi vjerovnik dolazi cesionar. Također je naglašeno da se sa sporednim pravima događa što i s glavnom tražbinom. Međutim, za odnose cedenta i cesionara najvažnije je je li ustupanje tražbine obavljeno prema ugovoru s nadoknadom ili bez nadoknade, tj. radi li se o naplatnoj ili besplatnoj cesiji. Ako je tražbina ustupljena uz nadoknadu, cedent odgovara za ustupljenu tražbinu glede njezina postojanja i istinitosti u trenutku ustupanja, dok za ustupanje tražbine bez nadoknade cedent ne odgovara za njezinu istinitost. Cedent u pravilu ne odgovara za bonitet (naplativost) tražbine pa je rizik za naplatu neke sumnjive tražbine na cesionaru. Ponekad cesionar svjesno prihvaća neku sumnjivu tražbinu i voljan je sam potpuno ili djelomično preuzeti rizik za njezinu naplativost. Prema odredbi članka 86. ZOO-a kada je ustupanje obavljeno ugovorom s nadoknadom (naplatnim ugovorom), ustupitelj odgovara za postojanje tražbine u trenutku kada je obavljeno ustupanje, dok prema odredbama članka 87. ZOO-a ustupitelj odgovara za naplativost ustupljene tražbine ako je to bilo ugovoreno, ali samo do visine onoga što je primio od primatelja i za naplativost kamata, troškova u vezi s ustupanjem i troškovima postupka protiv dužnika. Pri tome se ne može ugovoriti veću odgovornost savjesnog ustupitelja, što znači da se može ugovoriti manju odgovornost.

U trenutku sklapanja ugovora o ustupanju tražbina prelazi iz ustupiteljeve imovine u primateljevu imovinu i od tog je trenutka primatelj ovlašten za poduzimanje pravnih radnji u svrhu ostvarivanja svoje tražbine. Da bi to mogao učinkovito provesti, mora raspolagati dokazima kojima će se dužniku predstaviti kao novi vjerovnik, a i prema trećem osobama prema kojima možda treba dokazivati svoja prava, npr. banci kao kreditoru i sl. Zbog toga je prisilnom zakonskom normom članka 85. stavka 1. ZOO-a propisano da je u slučajevima kada se radi o prijenosu tražbina o kojima postoje isprave ili čije je ostvarivanje uvjetovano postojanjem neke isprave, ustupitelj dužan predati te isprave primatelju. To se odnosi i na glavnu tražbinu i na sporedna prava. Stoga primjerice odredbe o jamstvu, ugovornoj kazni i dr. mogu biti utanačene ne samo glavnim ugovorom nego i posebnim sporazumima koje treba predočiti pri zahtjevu za ostvarivanje sporednih prava. Razlog je tomu što je moguće da se dužnik usprotiviti ispunjenju svoje obveze. Dužnik može osporavati i postojanje ustupljene tražbine i samu činjenicu njezina ustupanja. Zato je cedentov zadatak olakšati položaj cesionaru i omogućiti mu dokazivanje okolnosti odlučnih za ostvarivanje njegovih prava. Često vjerovnik ustupa primatelju samo dio svoje tražbine, dok u pogledu ostalog dijela može i dalje ostati njezin vjerovnik ili je pak ustupiti nekome drugom novom vjerovniku kao cesionaru. Primatelj dijela takve tražbine također treba raspolagati dokazima o prijenosu pa je izvornik isprava u slučaju potpune cesije, odnosno ovjeren prijepis u slučaju djelomične cesije ustupitelj dužan predati primatelju, a na zahtjev primatelja u slučaju višekratne cesije dužan je ustupitelju izdati i ovjeren potvrdu o ustupanju. Treba spomenuti i odnos cedenta kao starog vjerovnika i cesusa kao dužnika. Sklapanjem ugovora o ustupanju tražbine cedent kao stari vjerovnik prestaje biti vjerovnik, a na njegovo mjesto dolazi novi vjerovnik i od tog trenutka stari vjerovnik kao cedent i dužnik kao cesus nisu više u ugovornom odnosu glede ustupljene tražbine. Međutim, u odnosu prema dužniku pravni učinci cesije potpuno stupaju na snagu tek od trenutka kada je dužnik saznao za cesiju, što je već naglašeno. Do tog trenutka pravni učinci cesije na dužnika imaju samo posredni pravni učinak.

2.3. Odgovornost za postojanje i naplativost tražbine

Navedene odredbe članka 85. i 86. ZOO-a dispozitivne su naravi, što znači da ako ustupitelj i primatelj nisu drukčije ugovorili, primjenjuju se navedena pravila o istinitosti (veritetu) i naplativosti (bonitetu) ustupljene tražbine. Zato postoji razlika između naplative i nenaplative cesije. U nenaplativim cesijama cedent ne odgovara za veritet, odnosno da je tražbina zaista postojala u trenutku kada je obavljeno njezino ustupanje, a ni za bonitet, tj. da će se ustupljena tražbina doista moći naplatiti nakon dospijea. U naplativim cesijama tražbina je ustupljena uz nadoknadu i cedent odgovara za istinitost tražbine, što znači da odgovara za postojanje tražbine u trenutku kada je učinjeno ustupanje. Međutim, da bi cedent odgovarao i za naplativost ustupljene tražbine, potrebno je to posebno ugovoriti između cedenta i cesionara. Pritom odgovornost ustupitelja obuhvaća i naplativost kamata, troškova ustupanja i troškova postupka protiv dužnika. Treba naglasiti da se u članku 87. ZOO-a ne spominje u kojem trenutku nastupa odgovornost za naplativost ustupljene tražbine. Stoga smatramo da je odgovornost prihvatljiva samo ako je naplativost dospjele tražbine postojala u trenutku kada je ustupljena. Ako u trenutku sklapanja ugovora o ustupanju tražbine ona nije još dospjela, ustupitelj odgovara za naplativost u trenutku njezina dospijea, dok za kasniju nenaplativost ne odgovara. Također je spomenuto da se može ugovoriti i drukčija odgovornost, ali se ne može ugovoriti veću odgovornost savjesnog ustupitelja od propisane, dok se može ugovoriti manju odgovornost. To će redovito biti primjenjivo u sumnjivih tražbina, kao i onih o kojima se već vode sporovi, s obzirom na to da je njihova realizacija neizvjesna. Budući da time primatelj preuzima rizik da možda neće moći naplatiti tražbinu, obično za tražbinu ne plaća njezinu nominalnu vrijednost. Sve što je dosad rečeno odnosi se i na tzv. redovnu ugovornu cesiju u kojoj u trenutku njezina zaključenja tražbina starog vjerovnika, u skladu s navedenim uvjetima, prelazi na novog vjerovnika.

IZ SUDSKE PRAKSE

„Ustupitelj je dužan primatelju predati obveznicu ili drugu ispravu o dugu, kao i druge dokaze o ustupljenoj tražbini i sporednim pravima. Ako je tražbina ustupljena uz naknadu, ustupitelj odgovara za veritet tražbine u trenutku kad je obavljeno ustupanje. Ako ustupitelj nije primatelju predao obveznicu, ispravu o dugu ili dokaz o postojanju svoje tražbine, tada se smatra da ugovor o cesiji nije valjano ispunjen.“ (VTS, Pž-3557/98. od 17. 8. 1999, Izbor br. 5/15)

„Kad je ustupanje izvršeno ugovorom s nadoknadom, ustupitelj odgovara za postojanje potraživanja u trenutku kada je izvršeno ustupanje obavljeno, a za naplativost tražbine odgovara samo ako je tako bilo ugovoreno.“ (VTS, Pž-264/94. od 22. 2. 1994., Praxis br. 2/32)

„Cesionar da bi uspio u sporu protiv cesusa mora dokazati da je cedent bio vjerovnik prenesenog potraživanja (tj. da je cedent ispunio svoju obvezu iz obveznog odnosa s cesusom) koje je ugovorom o cesiji prenio na cesionara.“ (VTS, Pž-5261/07. od 2. 2. 2010., Izbor br. 16/32)

3. Posebni slučajevi ustupanja tražbine

Osim redovne cesije o kojoj je bilo riječi u prijašnjem poglavlju predviđeni su neki posebni oblici cesije, kojima nije svrha uključivanje novog vjerovnika u postojeći obveznopravni odnos između dužnika i vjerovnika, nego novi vjerovnik u taj odnos stupa privremeno ovisno o ciljevima koji se takvom cesijom žele ostvariti pa se u takvom slučaju radi o tzv. oslabljenoj cesiji. Takvi posebni slučajevi cesije koji se u većoj ili manjoj mjeri razlikuju od redovne cesije po ZOO-u su: ustupanje umjesto ispunjenja, ustupanje radi naplaćivanja i ustupanje radi osiguranja. U pravnoj teoriji i praksi još se spominju: bjanko cesija, tiha cesija, cesija papira od vrijednosti i globalna cesija. U nastavku ćemo razmotriti ustupanje umjesto ispunjenja, ustupanje radi ispunjenja (naplaćivanja), ustupanje radi osiguranja i globalnu cesiju.

3.1. Ustupanje umjesto ispunjenja

Prema odredbi članka 88. stavka 1. ZOO-a kada dužnik umjesto ispunjenja svoje obveze ustupi vjerovniku svoju tražbinu ili njezin dio, sklapanjem ugovora o ustupanju dužnikova se obveza gasi do iznosa ustupljene tražbine. Dakle, do ustupanja umjesto ispunjenja dolazi kada dužnik umjesto ispunjenja svoje obveze ustupa vjerovniku svoju tražbinu, koju izvjesno ima prema svojem dužniku da bi se tim ustupanjem oslobodio obveze, ili njezin dio. Sklapanjem takvog ugovora o cesiji dužnikova se obveza gasi do svote tako ustupljene tražbine. Navedeno ustupanje može biti i zamjena ispunjenja iz odredbe članka 167. stavka 1. ZOO-a prema kojoj obveza prestaje ako vjerovnik u sporazumu s dužnikom

primi nešto drugo umjesto onoga što mu duguje (*datioinsolutum*) jer su se vjerovnik i dužnik sporazumjeli da će se dužnik osloboditi obveze time što će umjesto dužne činidbe ispuniti neku drugu, npr. umjesto isplate duga svojem će vjerovniku ustupiti neku svoju tražbinu koju ima prema trećoj osobi. Ustupiti se može čitavu tražbinu ili njezin dio, ovisno o tome koliki je dug prema vjerovniku. Ustupanjem tražbine u trenutku sklapanja ugovora ona prelazi u primateljevu imovinu pa se ustupanjem umjesto ispunjenja gasi obveza koju je ustupitelj imao prema primatelju do iznosa ustupljene tražbine, ali se ujedno gasi i ustupiteljeva tražbina prema dužniku jer ona u trenutku sklapanja ugovora prelazi na primatelja. Dakle, do ustupanja umjesto ispunjenja može doći samo kada je cedent cesionarov dužnik. Svrha tog ustupanja i jest da se cedent oslobodi svoje obveze prema cesionaru pa umjesto da ispuni tu svoju obvezu, cedent prenosi na cesionara svoju tražbinu koju ima prema trećoj osobi (dužniku) ili samo njezin dio. Sklapanjem ugovora o cesiji cedentova se obveza gasi do iznosa ustupljene tražbine. S obzirom na svrhu ustupanja umjesto ispunjenja, cesionarova je dužnost cedentu predati, odnosno vratiti sve što je naplatio iznad iznosa svoje tražbine (članak 88. stavak 3. ZOO-a).

3.2. Ustupanje radi ispunjenja (naplaćivanja)

Prema odredbi članka 88. stavka 2. ZOO-a kad dužnik ustupi svome vjerovniku svoju tražbinu samo radi ispunjenja, njegova se obveza gasi, odnosno smanjuje tek kad vjerovnik naplati ustupljenu tražbinu. U tom je slučaju kao i u prethodnom primatelj dužan predati ustupitelju sve što je primio iznad iznosa svojeg potraživanja prema ustupitelju. Prema odredbi članka 88. stavka 4. ZOO-a u slučaju ustupanja radi ispunjenja dužnik ustupljenog potraživanja može ispuniti svoju obvezu i prema ustupitelju čak i kada je obaviješten o ustupanju. Stoga nekad vjerovnik ustupa svoju tražbinu cesionaru samo da je ovaj naplati (tzv. inkaso cesija). U tom se slučaju zapravo radi o fiducijarnome pravnom poslu u kojemu je cesionar cedentov mandator. Do ustupanja tražbine može doći iz različitih razloga. Najčešći je slučaj da je cesionar cedentov vjerovnik na kojega cedent prenosi tražbinu prema svom dužniku, da je cesionar naplati u svoje ime, ali za račun cedenta. Članak 88. stavak 2. ZOO-a uređuje upravo takav slučaj inkaso cesije tako da ono što cesionar naplati od cedentova dužnika služi za podmirenje cedentove obveze prema cesionaru. Zbog toga se cedentova obveza prema cesionaru gasi tek kada cesionar naplati ustupljenu tražbinu, po čemu se taj oblik cesije znatno razlikuje od ustupanja umjesto ispunjenja, kada se cedentova obveza gasi već pri sklapanju ugovora o ustupanju tražbine. Budući da tražbina u ugovorima o ustupanju radi naplaćivanja (ispunjenja) ostaje u ustupiteljevoj imovini do naplate od dužnika, dužnik može valjano ispuniti svoju obvezu i ustupitelju čak i kada je obaviješten o ustupanju, što nije slučaj u redovnoj cesiji o kojoj je bilo riječi. To znači da dužnik odlučuje o tome kome će ispuniti obvezu bez pravnih posljedica za takvo postupanje. Ustupanje radi naplaćivanja tražbine može se ugovoriti i kad ustupitelj ništa ne duguje primatelju. Mogu postojati okolnosti u kojima se ustupitelj iz bilo kojih razloga ne želi izravno naplatiti od dužnika, npr. zbog poslovnog obzira i sl., pa tražbinu prenosi na primatelja koji nema takav obzir. U takvom slučaju primatelj će biti obvezan predati ustupitelju sve što je naplatio od dužnika pa je tada riječ o povratnoj cesiji.

3.3. Ustupanje radi osiguranja

Prema odredbi članka 89. ZOO-a kada je ustupanje učinjeno radi osiguranja primateljeve tražbine prema ustupitelju, primatelj je dužan brinuti se s pažnjom dobrog gospodarstvenika, odnosno dobrog domaćina o naplati ustupljene tražbine i nakon naplate, kad zadrži koliko je potrebno za namirenje vlastite tražbine prema ustupitelju, ovome predati višak. Do ustupanja radi osiguranja dolazi zbog osiguranja nekog cesionarova potraživanja prema cedentu. Primjerice kad osoba A ima neko potraživanje prema osobi B pa želi to potraživanje osigurati tako da mu osoba B ustupi svoje potraživanje koje ima prema osobi C. Pritom se cesionar dužan brinuti pozornošću dobrog gospodarstvenika, odnosno dobrog domaćina o naplati ustupljene tražbine. Nakon obavljene naplate i nakon što zadrži pripadajući dio za namirenje svoje tražbine, cedentu je dužan predati višak, odnosno ostatak. Takvo ustupanje radi naplaćivanja i ustupanje radi osiguranja nazivamo fiducijarnim cesijama. Razlog je tomu što u oba slučaja cesionar nije ovlašten dalje otuđivati ustupljeno potraživanje kao što to može učiniti u slučaju redovne cesije ili ustupanja umjesto ispunjenja, nego je nakon postignute svrhe cediranja (naplate ili osiguranja) dužan ponovno prenijeti tu tražbinu cedentu. Razlika između ustupanja radi naplaćivanja i ustupanja radi osiguranja u tome je što je u ustupanju radi osiguranja cesionar ovlašten naplatiti ustupljenu tražbinu tek ako mu cedent ne podmiri svoj dug o dospjeću. Ako cedent ispuni svoju obvezu zbog koje je dao osiguranje, dužnost je cesionara cedirati ustupljenu tražbinu bivšem cedentu umjesto da je naplati od

dužnika, što znači da dolazi do povratne cesije jer je nestao razlog zbog koje je tražbina bila cedirana. Ako cedent ne ispuni svoju obvezu o dospijeću, cesionar ima pravo namiriti je iz cedirane tražbine. Pri tome je dužan ponašati se kao dobar gospodarstvenik, odnosno dobar domaćin jer on zapravo nastupa za račun cedenta. U takvom slučaju radi se o fiducijarnom pravu, pri čijem prijenosu fiducijaru postoji obveza prenošenja tog prava natrag fiducijentu nakon ostvarenja određenog cilja. Sljedeća je razlika između ustupanja radi naplaćivanja i ustupanja radi osiguranja što u prvom ugovoru, ako je tražbina dospjela, primatelj može odmah zahtijevati naplatu, a ako tražbina nije dospjela, pravo primatelja odgađa se do dospijeća. U drugom ugovoru tražbina je prenesena u svrhu osiguranja nekog duga i primatelj je ne može odmah ostvariti, pa ni kad je dospjela, već samo ako mu ustupitelj (dužnik) nije ispunio obvezu zbog koje mu je tražbina ustupljena kao sredstvo osiguranja.

3.4. Globalna cesija

Globalna cesija oblik je ustupanja tražbine kojom se cedent obvezuje prenijeti sve tražbine ili tražbine određene vrste na cesionara. Zakonodavac nije posebno uredio ovaj oblik cesije, ali poznaje je poslovna i sudska praksa. Pritom se ne postavlja pitanje mogućnosti ustupanja svih tražbina, nego utječe li takvo ustupanje na slobodu djelovanja cedenta. To, međutim, ovisi o tome je li odluka o cediranju pitanje cedentove slobodne volje, odnosno je li cedent slobodan u korištenju i raspolaganju dobivenim sredstvima, omogućuju li ta sredstva postizanje cilja zbog kojeg je učinjeno ustupanje itd. Pri ugovaranju te cesije pojavljuju se dva pravna problema, i to zabrana cediranja tražbine između vjerovnika i dužnika (*pactum de noncedendo*) i ugovaranje pridržaja prava vlasništva (*pactum reservatidomini*) u ugovoru između prodavatelja i isporučitelja robe. U prvom slučaju globalna cesija obuhvaća sve tražbine cedenta koje su upravljene prema dužnicima, pa i one u kojima je sporazumom između vjerovnika (cedenta) i dužnika isključena mogućnost cesije. U drugom slučaju pozivom na odredbe članka 462. stavaka 1. i 2. ZOO-a uređen je jednostrani pridržaj prava vlasništva s kojim isporučitelj sebi osigurava tražbinu iz robnog kredita. Takvom klauzulom kupac eventualnu tražbinu koju bi imao prema daljnjem kupcu iz daljnje prodaje prenosi na novog isporučitelja. Ako bi kupac ponovno ustupio istu tražbinu, došlo bi do sukoba produženog pridržaja prava vlasništva i cesije, poglavito globalne cesije kojom kupac kao cedent cedira svoje tražbine na cesionara (banku) radi dobivanja kredita. Tada se primjenjuje pravilo *prior tempore, potior iure* u slučaju dvostrukog cediranja, što znači da cedent samo jedanput može valjano cedirati svoju tražbinu pa je pravovaljana cesija koja je prva ugovorena. Međutim, ako je ugovorom prije globalne cesije produžen pridržaj prava vlasništva, onda je po načelu prvenstva cedent već jednom raspolagao tražbinom pa je globalna cesija nevaljana.

IZ SUDSKE PRAKSE

„Kada je dužnik umjesto ispunjenja ustupio vjerovniku svoju tražbinu samo u pogledu glavnice bez navođenja kamata koje su bile dospjele do dana sklapanja ugovora o ustupanju, dužnikova obveza ugasila se samo ustupljenog iznosa glavnice.“ (VS, Rev-45/94. od 22. 12. 1994., Izbor br. 1/96-66)

„Ugovor koji je dužnik sklopio sa svojim dužnikom ne može dovesti do ispunjenja obveze prema vjerovniku bez obzira na to je li riječ o cesiji ili preuzimanju duga. Ugovor o ustupanju umjesto ispunjenja dužnik može sklopiti samo s vjerovnikom, a ne sa svojim dužnikom. Da bi dužnikov dužnik preuzeo njegov dug prema vjerovniku, bio bi potreban pristanak vjerovnika.“ (VTS, Pž-1539/92. od 22. 2. 1994., Praxis br. 2/34)

„Sklapanjem ugovora o ustupanju umjesto ispunjenja obveza dužnika gasi se do iznosa ustupljene tražbine, i to danom sklapanja ugovora. Ustupitelj odgovara primatelju samo za veritet tražbine, a ne i za naplatu.“ (VTS, Pž-3608/97. od 9. 2. 1999., Zbirka br. 5/16)

„Kod ugovora o ustupanju radi naplaćivanja obveza dužnika gasi se tek kada vjerovnik naplati ustupljenu tražbinu. U slučaju zakašnjele naplate dužnik podliježe obvezi plaćanja zatezних kamata vjerovniku.“ (Vts, Pž-962/98. od 19. 1. 1999., Zbirka br. 5/17)

„Tuženik nije osporio visinu ni dospelost utužene tražbine, već je istaknuo da ju je podmirio tužitelju ustupljenim potraživanjem na temelju ugovora o ustupanju potraživanja cesiji. Uvidom u taj ugovor sud je ustanovio da predmetnom cesijom tuženik upravo podmiruje svoje obveze prema tužitelju, a tužitelj je sklapanjem tog ugovora prihvatio ustupljeno

mu potraživanje pa sud zaključuje da je u konkretnom slučaju sklopljen ugovor o ustupanju umjesto ispunjenja, kako to tvrdi tuženik, a ne ugovor o ustupu radi naplaćivanja, kako to tvrdi tužitelj. Prema članku 444. ZOO-a kada dužnik umjesto ispunjenja svoje obveze ustupi vjerovniku svoju tražbinu ili jedan njezin dio sklapanjem ugovora o ustupanju, dužnikova obveza gasi se do visine ustupljenog potraživanja. Ustupljenim potraživanjem tuženik je u preplati prema tužitelju za određeni iznos koji je tužitelj dužan vratiti tuženiku u skladu s odredbom stavka 3. istog članka pa je protutužba tuženika za toliko osnovana.“ (VTS, Pž-4541/00. od 11. 12. 2001, neobjavljena odluka)

„U konkretnom slučaju radi se o ustupanju radi naplaćivanja (članak 444. stavak 2. ZOO-a) koji postoji kada dužnik (ustupitelj) prenese svome vjerovniku (primatelju) svoje potraživanje prema dužniku radi toga da primatelj, a ne ustupitelj naplati to potraživanje od dužnika. U slučaju da primatelj ne naplati svoje potraživanje u cijelosti, zahtjev tužitelja i dalje postoji za nenaplaćeni dio. Ne stoji tvrdnja žalitelja da je izjavljen prijeboj međusobnih potraživanja jer sam žalitelj navodi da ne raspolaže točnim iznosima koje bi stavio u prijeboj, već je prijeboj međusobnih potraživanja istaknut kao jedna od mogućnosti mirnog rješenja spora.“ (VTS, Pž-7017/2000. od 24. 4. 2001., neobjavljena odluka)

„Klauzula ugovora o kreditu kojom se korisnik kredita obvezao da će banci radi osiguranja njezina potraživanja ustupiti svoja potraživanja od inozemnog kupca nije ustup tražbine, već je time korisnik kredita preuzeo ugovornu obvezu da će s bankom sklopiti ugovor o ustupanju (cesiji). Nakon što je korisnik kredita otišao u stečaj, banka nema pravo zadržati za sebe primljenu kupovnu cijenu od inozemnog kupca koja je uplaćena na račun korisnika kredita (sada stečajnog dužnika), a radi namirenja svojeg potraživanja iz ugovora o kreditu.“ (PS, Pž-107/93. od 23. 2. 1993., Praxis br. 1/62)

4. Pojam i vrste subrogacije

Do promjena vjerovnika u nekom obveznopравnom odnosu može doći i tako da treći ispuni vjerovnikovu tražbinu i time preuzima njegovo mjesto i prava koja je imao prema dužniku. Takva promjena naziva se personalnom subrogacijom, za razliku od realne subrogacije u kojoj dolazi do promjene, odnosno zamjene sadržaja obveze, npr. umjesto dugovane svote novca daje se neka stvar ili se obavi djelo. Stoga je personalna subrogacija prijelaz vjerovnikove tražbine na osobu koja ju je ispunila umjesto dužnika, a ta se osoba obično naziva ispunitelj ili uplatitelj. Na osnovi personalne subrogacije ispunitelj supstituira vjerovnika u obveznopравnom odnosu, što znači da dotadašnji vjerovnik potpuno izlazi iz odnosa, a ispunitelj dolazi na njegovo mjesto i u jednak pravni položaj u kojem je bio dotadašnji vjerovnik prema dužniku. To znači da na ispunitelja ne prelazi samo tražbina nego u pravilu i sva sporedna prava koja je vjerovnik imao prema dužniku. Da bi došlo do personalne subrogacije, nije dovoljno samo da treći ispuni vjerovnikovu tražbinu, već je potrebno ispuniti i ostale zakonske pretpostavke. Prema ZOO-u do personalne subrogacije dolazi ako je ispunitelj ugovori s vjerovnikom ili dužnikom ili ako ispunitelj ima neki pravni interes u ispunjenju dužnikove obveze. Tada dolazi do subrogacije *ex lege*, zbog čega imamo ugovornu i zakonsku personalnu subrogaciju.

4.1. Ugovorna personalna subrogacija

Prema odredbi članka 90. stavka 1. ZOO-a u slučaju ispunjenja tuđe obveze, svaki ispunitelj može prije ispunjenja ili pri ispunjenju ugovoriti s vjerovnikom da ispunjena tražbina prijeđe na njega sa svim ili samo nekim sporednim pravima. Takva subrogacija nastaje kada ispunitelj prije ispunjenja ili pri ispunjenju ugovori s vjerovnikom da ispunjena tražbina prijeđe na njega sa svim ili samo nekim sporednim pravima. Pod sporednim pravima misli se na založno pravo, pravo na kamate, pravo na ugovornu kaznu i sl. Ako ispunitelj prije ili u trenutku ispunjenja ne ugovori prijelaz vjerovnikovih prava na sebe, obvezni odnos s ispuniteljem jednostavno prestaje. Prema odredbi članka 90. stavka 2. ZOO-a vjerovnikova prava mogu prijeći na ispunitelja i na temelju ugovora između dužnika i ispunitelja sklopljenog prije ispunjenja. Za obje inačice ugovorne personalne subrogacije potrebno je istaknuti da subrogacija ispunitelja u prava vjerovnika u ugovorenom obujmu nastupa u trenutku ispunjenja, a ne u trenutku sklapanja ugovora o subrogaciji. Za valjanost tog ugovora nije propisan oblik pa se može sklopiti i usmeno. Ipak je preporučljiv pisani oblik sklapanja ugovora zbog lakšeg dokazivanja ispuniteljeve legitimacije prema dužniku. Kada se sklapa ugovor o subrogaciji s vjerovnikom, nisu potrebna suglasnost i obavijest vjerovnika. Pri subrogaciji vjerovnik je dužan predati ispunitelju sva sredstva kojima se tražbina dokazuje ili osigurava. Pri tome po naravi stvari predmet subrogacije ne mogu biti strogo osobna, odnosno neprenosiva prava.

4.2. Zakonska personalna subrogacija

Zakonska personalna subrogacija nastaje kada dužnikovu obvezu ispuni osoba koja ima neki pravni interes u tome, npr. kao jamac, vlasnik založene stvari ili protivnik pobijanja u paulijanskoj tužbe. Naime, to su osobe od kojih je vjerovnik dužan primiti ispunjenje zbog njihova pravnog interesa da obveza bude ispunjena, čak i kada se dužnik protivi takvom ispunjenju. Zakonskoj subrogaciji svojstveno je da na ispunitelja prelazi vjerovnikova tražbina sa svim sporednim pravima po sili zakona i u trenutku ispunjenja. U okviru odredaba ZOO-a o personalnoj subrogaciji nalaze se još dva važna pravila koja se primjenjuju na ugovornu i zakonsku subrogaciju. Prvo je pravilo da ispunitelj na kojeg je prešla tražbina ne može zahtijevati od dužnika više nego što je isplatio vjerovniku (članak 94. ZOO-a). Drugo pravilo isključuje odgovornost vjerovnika za postojanje i naplativost tražbine u vrijeme ispunjenja. Ispunitelj postupa po svojoj volji i inicijativi pa stoga snosi rizik za veritet i bonitet tražbine. Taj je rizik ipak ublažen time što se u tom slučaju ne isključuje primjena pravila o stjecanju bez osnove (članak 95. ZOO-a). To znači da će ispunitelj kondikcijskim zahtjevom moći tražiti povrat isplaćenoga ako npr. tražbina nije uopće postojala ili je prestala u vrijeme ispunjenja. U ugovornoj personalnoj subrogaciji ugovaratelji mogu odstupati od navedenih pravila s obzirom na to da su ona dispozitivne naravi i primjenjuju se ako ugovorne strane nisu drukčije ugovorile.

4.3. Pravna narav i razlika između subrogacije i cesije

Personalna subrogacija dvojne je pravne prirode. Prema većini pravnih pisaca klasificira se kao način ispunjenja ugovorne obveze. U skladu s time govori se o ispunjenju sa subrogacijom ili o isplati sa subrogacijom. Međutim, danas je sve češće shvaćanje personalne subrogacije kao oblika prijenosa tražbine. Subrogacija u ZOO-u uređena je odredbama članaka 90.- 95. kao oblik personalne promjene u obveznom odnosu, tj. promjene vjerovnika prijenosom tražbine na ispunitelja obveze. Stoga je prijašnje obvezno pravo poznavalo samo cesiju (ugovornu, zakonsku i nužnu) kao oblik prijenosa tražbine. Sličnost između personalne subrogacije i cesije u njihovoj je funkciji jer oba instituta služe prijenosu tražbine na drugu osobu, oblici su prijenosa tražbine i istodobno su načini promjene osobe vjerovnika u obveznom odnosu uz zadržavanje pravnog identiteta toga odnosa. U oba instituta dolazi do prijenosa tražbine na osnovi ugovora ili po sili zakona. Razlike ćemo najbolje uočiti i razumjeti usporedbom ugovorne personalne subrogacije i ugovorne cesije, s obzirom na to da su zakonska subrogacija i zakonska cesija zapravo podudarne. Osnovne razlike očituju se u sljedećem: a) ugovor o subrogaciji sklapa ispunitelj dužnikove obveze s vjerovnikom ili dužnikom, a ugovor o cesiji stari vjerovnik s novim vjerovnikom; b) u ugovornoj subrogaciji do prijenosa tražbine na ispunitelja dolazi u trenutku ispunjenja dužnikove obveze, a u cesiji u trenutku perfekcije ugovora o cesiji; c) u subrogaciji vjerovnik ne odgovara za veritet i bonitet svoje tražbine, dok u cesiji, ako je naplatna, cedent odgovara za veritet, a za bonitet tražbine samo ako je ugovoreno; d) u subrogaciji se prenose samo sporedna prava koja su ugovorena, dok se u cesiji s glavnom tražbinom prenose i sva sporedna prava; e) ispunitelj u subrogaciji može zahtijevati od dužnika samo koliko je isplatio vjerovniku, a u cesiji cesionar ima pravo na cjelokupnu tražbinu premda je za nju platio manje od nominalne vrijednosti ili mu je darovana; f) u subrogaciji nema obveznog obavješćivanja dužnika (odnosno vjerovnika) o ugovorenom prijenosu tražbine, dok je u cesiji cedent dužan obavijestiti dužnika o izvršenom ustupanju.

IZ SUDSKE PRAKSE

„Kupac nekretnine koju je prije toga prodavatelj predao drugoj osobi u zakup stupa na mjesto zakupodavca i nakon toga prava i obveze iz zakupa nastaju između njega i zakupca.“ (VTS, Pž-432/94. od 22. 2. 1994., Praxis br. 2/51)

„Osiguratelj koji stupa u prava i obveze svojeg osiguranika kao oštećenika može od štetnika zahtijevati kamate na iznos naplaćene naknade od dana kada je izvršio isplatu svom osiguraniku.“ (VS, II Rev-65/90. od 11. 9. 1990., PSP 51/134)

„Isplatom naknade iz osiguranja po samom zakonu do visine isplaćene naknade osiguranikova su prava prešla na osiguratelja pa osiguranik ne može zahtijevati istu naknadu od osobe odgovorne za štetu, neovisno o tome što osiguratelj nije od odgovorne osobe zahtijevao naknadu isplaćenog iznosa.“ (VS, Rev-16/91. od 16. 4. 1991., PSP 53/130)

„Osoba koja je upravljala motornim vozilom bez vozačke isprave i počinila štetu regresno odgovara osiguratelju koji je

štetu nadoknadio oštećeniku. Nije pritom odlučno je li ta osoba faktično znala upravljati motornim vozilom ni što je štetnik dobio tu dozvolu ubrzo nakon nezgode.“ (OS Zagreb, GŽ-2765/87. od 28. 4. 1987., Informator br. 3605)

„Ako netko ispuni tuđu obvezu, ispunitelj može ugovoriti s vjerovnikom da ispunjena tražbina prijeđe na njega. Za valjanost tog ugovora nije potrebna dužnikova suglasnost.“ (VTS, PŽ-634/94. od 7. 6. 1994., Praxis br. 2/42)

„Ako ugovorom o preuzimanju duga dužnik i preuzimatelj duga nisu ugovorili da prava dužnikova vjerovnika ispunjenjem duga prelaze na ispunitelja, preuzimatelj duga koji je poslije u skladu s tim ugovorom ispunio dužnikovu obvezu njegovu vjerovniku, ne može od dužnika tražiti ono što je ispunio vjerovniku.“ (VTS, PŽ-463/05. od 10. 4. 2008., Izbor br. 15/8)

Zaključno razmatranje

Sve su tražbine prenosive osim onih čiji je prijenos zabranjen zakonom ili su po prirodi stvari neprenosive na drugoga. Pri tome cesija ima tri moguće pravne osnove, a to su ugovor, zakon i odluka suda ili drugoga nadležnog tijela, a u praksi je najčešća dobrovoljna (ugovorna) cesija. Za ustup tražbine nije potreban pristanak dužnika, ako nije drukčije ugovorno. ZOO obvezuje vjerovnika da obavijesti dužnika o prijenosu tražbine. Ako je dužnik saznao za ustupanje, bez obzira na to što je obavijest izostala, pa je ispunio obvezu prijašnjem vjerovniku, smatra se da obveza i dalje postoji prema novom vjerovniku. Za odnos dotadašnjeg i novog vjerovnika bitno je je li cesija bila naplatna ili besplatna. U naplatnoj cesiji dotadašnji vjerovnik uvijek odgovara za postojanje tražbine, dok za naplativost ne odgovara, ako nije drukčije ugovoreno. U besplatnoj cesiji stari vjerovnik ne odgovara za veritet i za bonitet tražbine koja se prenosi. Dakle, u ugovoru o ustupu tražbine uvijek se radi o promjeni vjerovnika, gdje stari vjerovnik za stalno ili privremeno izlazi iz obveznopravnog odnosa, dok dužnik ostaje nepromijenjen. Subrogacija je specifičan slučaj promjene vjerovnika nakon ispunjenja obveze. U slučaju ispunjenja tuđe obveze svaki ispunitelj može prije ili tijekom ispunjenja ugovoriti s vjerovnikom obveza u cijelosti ili djelomično s nekim sporednim pravima prijeđe na trećega. Jednak ugovor o prijelazu vjerovnikovih prava na ispunitelja ispunitelj može sklopiti i s dužnikom prije ispunjenja obveze. U tim slučajevima subrogacija ispunitelja u prava vjerovnika nastaje ispunjenjem tražbine. Pritom treba imati na umu da kada obvezu ispuni osoba koja za to ima neki pravni interes u tom odnosu, samim ispunjenjem na nju prelaze tražbina vjerovnika sa svim sporednim pravima. Suvišno je isticati važnost navedenih promjena u pravnom prometu.

Dr. sc. Mladen Pavlović